

VLADIMIR STRUGAR

UDK: 314-057.87(497.526)

Izvorni znanstveni članak / Original Scientific Paper

Rukopis prihvaćen za tisak: 16. 1. 2019.

DOI: <https://dx.doi.org/10.21857/y6z0lb8e3m>

Kretanje broja učenika osnovne škole na školskim područjima Bjelovarsko-bilogorske županije 1969./70.–2018./19.: neizvjesna demografska budućnost školstva

Sažetak

Članak o kretanju broja učenika na školskim područjima Bjelovarsko-bilogorske županije predmetom je demografije, ali i školske demografije u užem smislu.

Autor predmet istraživanja proučava u kontekstu demografskih promjena u Republici Hrvatskoj, prikazujući podatke kako se već od početka 60-ih godina 20. stoljeća očituje kontinuirano opadanje prirodnog prirasta stanovništva, što je posljedica opadanja nataliteta, negativnog migracijskog salda i promjene u strukturi stanovništva izražene u smanjivanju broja mladih, ali povećanju broja starijeg stanovništva. U našim uvjetima ratna agresija na Hrvatsku (1991.–1995.) utjecala je na smanjenje ukupnog broja stanovnika.

Konstatira se kako su se negativni opći trendovi događali i u svim dijelovima zemlje (županijama) koji su utjecali na smanjenje broja učenika osnovne škole. Autor na uzorku 26 redovnih osnovnih škola Bjelovarsko-bilogorske županije istražuje kretanje broja učenika od 1969./70. do 2018./19. školske godine s posebnim osvrtom na promjene na pet školskih područja.

Rezultati istraživanja pokazuju kako je broj stanovnika smanjen za 47.835 ili 28,6% od popisa 1961. do 2011. godine te da je i u osnovnim školama manje 10.323 učenika ili 54,9% školske godine 2018./19. u usporedbi sa 1969./70. Promjene odnosno smanjenje broja učenika na školskim područjima uvjetovano

je općim promjenama stanovništva i ukupnog broja učenika. Utvrđeno je da je na školskom području Grubišnog Polja najizraženije smanjenje broja učenika u proučavanom razdoblju i to za 72,7%, zatim daruvarskom 66,1%, garešničkom 58,1%, čazmanskom 53,7% i bjelovarskom 40,8%.

Procjenjuje se kako će se proces smanjivanja broja učenika u narednom desetogodišnjem razdoblju, a na temelju *ulaza* (broja učenika I. razreda) i *izlaza* (broja učenika VIII. razreda) nastaviti smanjivati, kako na županijskoj razini, tako i na pet školskih područja.

Ključne riječi: Bjelovarsko-bilogorska županija, demografija, migracije, natalitet, osnovna škola, prirodni prirast, školska demografija, školsko područje.

Uvod

Predmet našeg članka istraživačko je područje demografije, znanosti koja proučava zakonitosti razvoja, strukture i kretanja stanovništva (Mikić, Orsag i sur., 2011., str. 105). Demografija kao društvena znanost surađuje s drugim znanostima, primjerice, ekonomijom i sociologijom, ali s obzirom na nepovoljno kretanje ukupnog broja stanovnika u Hrvatskoj, pa time i broja polaznika odgojno-obrazovnih ustanova, može se očekivati da će se sve više izražavati suradnja i s pedagogijom, znanosti o odgoju i obrazovanju ili još konkretnije sa školskom pedagogijom, njezinom znanstvenom disciplinom. Spomenimo kako se u sklopu ekonomske demografije susreću demografije „pojedinih društvenih znanosti“ među kojima je i školska demografija (Werhmeimer-Baletić, 2017., str. 17). Istina je kako pedagogija odnosno školska pedagogija do sada nije pokazala vidljiv i rezultatima potvrđen interes za znanstvena istraživanja kretanja broja polaznika odgojno-obrazovnih ustanova radi utvrđivanja stanja i procjene tendencije upravljanja procesima u školstvu. Rijetki objavljeni članci u domaćim časopisima, kao izuzetci, a ne pravilo, potvrđuje našu tvrdnju.¹ Međutim, nepovoljna demografska kretanja općenito kao i kretanja broja djece, učenika i studenata posebno, potiču i opravdavaju afirmaciju školske demografije radi poticanja znanstvenih istraživanja i osmišljavanja studijskih programa, posebice u studiju školskih pedagoga, kako bi se budući obrazovni specijalisti osposobili za primjenu metodologije u demografskim istraživanjima.

Smanjivanje broja stanovnika u Hrvatskoj, kako se navodi u recentnoj literaturi

¹ Među rijetkim člancima koji pripadaju školskoj demografiji spomenut ćemo dva: Đuro Bažulić (1985), Kretanje broja učenika i studenata te rashoda obrazovanja u razdoblju 1973.–1982. godine u SR Hrvatskoj. *Pedagoški rad*, 40, br. 1-2, str. 15-27.; Vladimir Strugar (2005), Osnovno školstvo Bjelovarsko-bilogorske županije u svjetlu demografskih kretanja 1993.–2005. *Anali za povijest odgoja*, vol. 4, str. 121-134.; Vladimir Strugar (2018), Demografsko umiranje osnovnog školstva. *Školske novine* (Zagreb), br. 6, 20. veljače 2018., str. 14.

iz područja demografije, izraženo je „već od početka 1960-ih godina“ 20. stoljeća. Očituje se to konstantnim opadanjem prirodnog prirasta stanovništva (Wertheimer-Baletić, 2017., str. 22). Negativan proces smanjivanja broja stanovnika uvjetovalo je više čimbenika, a to su, prije svih, smanjenje ukupnog broja stanovnika, opadanje nataliteta, negativan saldo migracije zbog dugotrajnog iseljavanja i promjene u strukturi stanovništva što je izraženo starenjem stanovništva kao jednim od „najvažnijih demografskih fenomena suvremenog svijeta“ (Wertheimer-Baletić, 2017., str. 101). Hrvatska je u Europi niskonatalitetna zemlja i od 1955. do 1990. godine stalno bilježi smanjenje nataliteta i prirodnog prirasta (Wertheimer-Baletić, 2017., str. 339). Radi ilustracije spomenimo da je u 1960. godini prirodni prirast stanovništva iznosio 31.795, a 1990. svega 3.217, tako da se stopa prirodnog prirast smanjila s 8,4 promila na 0,7 promila (Wertheimer-Baletić, 2017., str. 277). Prirodno smanjenje stanovništva nastavlja se i od 1990. do 2001. godine te je iznosilo – 60.623 uz ukupno smanjenje stanovnika od -298.835 stanovnika. Taj se proces nastavio i od 2008. kad je prirodni prirast iznosio -8.398 do 2017. godine kad je zabilježen prirodni prirast -16.921 (Priopćenje, 2018.). Nadalje, vanjske migracije također su važan čimbenik smanjenja stanovnika. Prema podacima od 2008. do 2017. godine kontinuirano se bilježi povećano odseljavanje u inozemstvo. Tako je 2008. odselilo 7.488 stanovnika, a migracijski saldo bio je pozitivan i iznosio je 7.053, a 2017. odselile su se ukupno 47.352 osobe s negativnim migracijskim saldom od -31.799. (Priopćenje 7.1.2., 2018).

Domovinski rat (1991.–1995.), osim što je nanio goleme materijalne štete, odnio je i mnoge ljudske živote, što je negativno utjecalo na ukupan broj stanovnika, jer se između 1991. i 1998. godine stanovništvo Hrvatske smanjilo za 6,5%. „Istovremeno se smanjio broj mladih između 0 i 14 godina za 17,4%, a broj starijeg stanovništva iznad 65 godina povećao se za 16,4%“ (Deklaracija, 2000., str. 19).²

Izravni ratni demografski gubitci Hrvatske tijekom Domovinskoga rata i u poraću, prema dosadašnjim istraživanjima, iznosili su „22.192 osobe, gubitci nataliteta zbog rata – 9.577 nerođena djeteta te migracijski gubitci od 418.507 osoba. To znači da su ukupni demografski ratni gubitci Hrvatske između 1991. i 2002. godine iznosili 450.276 stanovnika. U strukturi tih gubitaka, migracijski gubitci čine 92,9%, ratni mortalitet 4,9%, te gubitci nataliteta 2,1%. Umanjimo li iskazane demografske ratne gubitke za kontingent doseljenih u Hrvatsku između 1991. i 2001. godine

² „Od 1992. do 1998. godine je u prognaničko-izbjegličkim tijekovima u Hrvatskoj sudjelovalo između 430.000 i 700.000 osoba, što je činilo između 9 posto i 15 posto stanovnika Hrvatske prema popisu 1991. godine.“ Vidjeti: D. Živić (1999), Promjene u dinamici i razmještaju prognaničko-izbjegličkog kontigenta u Republici Hrvatskoj od sredine 1991. do sredine 1998. godine. *Društvena istraživanja*, 8, br. 5-6, str. 767-791.

(232.966 osoba), dobivamo neto-bilancu demografskih gubitaka od 217.310 osoba“ (Živić, 2005., str. 128).

Među čimbenike smanjivanja broja stanovnika ubraja se i starenje stanovništva (dob „65 i više godina“), a Hrvatska prema tom fenomenu danas u Europi ulazi „među zemlje s vrlo starim stanovništvom.“ Dok je 1953. indeks starenja iznosio 27,9, a koeficijent starosti bio 10,3, prema popisu stanovništva 2011. indeks starenja je 115,0 i koeficijent starosti 24,1 (Statistička izvješća, 2013., str. 11). Prema predviđanjima Ujedinjenih naroda Hrvatska će 2050. godine biti „među europskim zemljama s najstarijim stanovništvom“ (Wertheimer-Baletić, 2017., str. 285-286).³

Sastavnica globalnih demografskih kretanja stanovništva u Hrvatskoj jest i kretanje broja učenika osnovnih škola, a što je predmet naše rasprave. Spomenut ćemo podatke prema školskim godinama od 1955./56. do 1968./69., a podatci o ostalim godinama do 2018./19. prikazani se u tablici 2. Od školske godine 1955./56. kada je u Hrvatskoj bilo 461.533 učenika osnovne škole pa do 1963./64. u kojoj je 630.077 učenika, broj učenika je u stalnom porastu (za 36,5%). Smanjivanje broja učenika u cijelom razdoblju sve do 2018./19. započinje 1963./64. pa već u narednih pet godina, dakle do 1968./69. iznosi 585.473 učenika ili smanjenje za 7,3%. Zapravo, broj učenika osnovnih škola od 1963./64. do 2017./18. (630.077 : 317.541) smanjen je za 50%.

Upozoravajuće demografske promjene u Bjelovarsko-bilogorskoj županiji

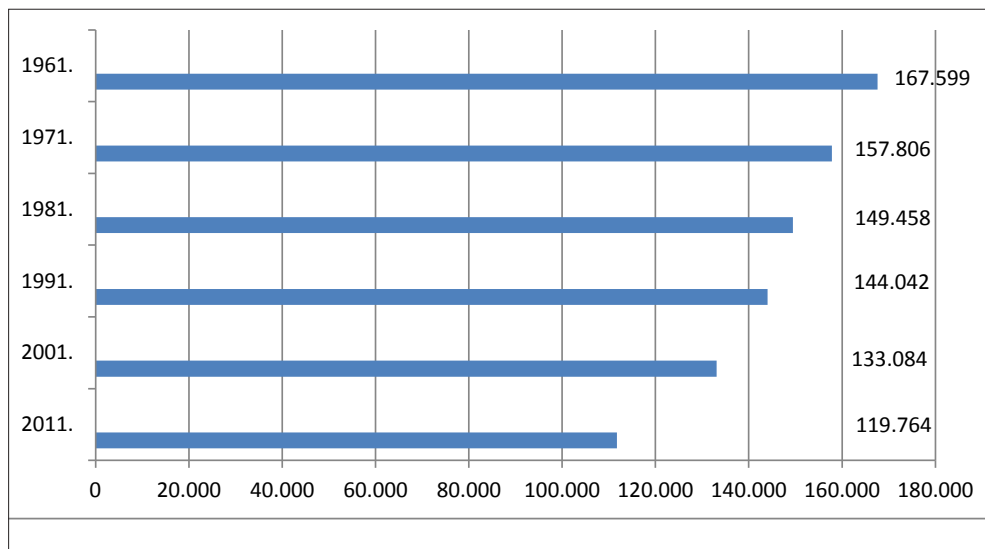
Pojedine županije, a među njima i Bjelovarsko-bilogorska županija, dijele – s više ili manje udjela – sudbinu Hrvatske s obzirom na navedene čimbenike o kojima ovisi kretanje ukupnog stanovništva.⁴ Širu sliku depopulacije u Županiji prikazali su Dragutin Feletar i Petar Feletar (2008). Na temelju analize podataka o kretanju stanovništva od 1857. do 2001. godine zaključili su kako „gotovo četiri desetljeća i u Bjelovarsko-bilogorskoj županiji prisutan je sve intenzivniji proces depopulacije“, a taj se proces najbrže događao u „međupopisnom razdoblju – od 1991. do 2001., s novim ubrzanjem zadnjih nekoliko godina. Naime, u samo 10 godina broj stanovni-

³ Radi šireg sagledavanja promjena koje se događaju u Europskoj uniji i Hrvatskoj izazvane imigracijama vidjeti: Radmila Jovančević (2018), Novi val velikih imigracija u Europi i ekonomske implikacije za Hrvatsku i nove članice Europske unije. *Zbornik radova znanstvenog skupa Modeli razvoja hrvatskog gospodarstva*. Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti; Ekonomski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, str. 23-49.

⁴ Vidjeti: Branko Nađ (2018), Sve manje učenika u hrvatskim školama. *Školske novine* (Zagreb), br. 26, 11. rujna 2018., str. 4-6.

ka znatno je smanjen u čak 79,3 posto naselja, dok minimalan porast bilježi tek 20,7 posto naselja“ (D. Feletar, P. Feletar, 2008., str. 65).

U nastavku ćemo ukratko prikazati podatke o ukupnom broju stanovnika u Bjelovarsko-bilogorskoj županiji (Grafikon 1), prirodnom prirastu, vanjskim migracijama, broju žrtava u Domovinskom ratu i starenju stanovništva.

Grafikon 1. Kretanje broja stanovnika u Bjelovarsko-bilogorskoj županiji od 1953. do 2011. (Izvori: *Statistički ljetopis 1992.*, str. 464, *Statistički ljetopis 2003.*, str. 576 i *Statistička izvješća: Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2011.*, str. 31)

Prema popisu stanovništva u Bjelovarsko-bilogorskoj županiji od 1961. godine kontinuirano se smanjuje broj stanovnika pa je prema popisu 2011. godine bilo manje 47.835 stanovnika ili 28,6%, od čega najviše u razdoblju od popisa 2001. i 2011. godine kada je manje 13.320 stanovnika ili 10,0%. Budući da već od 60-ih godina 20. stoljeća sve veći broj županija zahvaća prirodna depopulacija, podatci u međupopisnom razdoblju 1971.–1981. g. svrstavaju Bjelovarsko-bilogorsku županiju u tu skupinu (Akrap, Gelo, Grizelj, 1999., str. 686-687). Kako se taj trend prirodne depopulacije nastavio, već 1992. godine Bjelovarsko-bilogorska županija nalazi se među šest županija koje nose obilježje „tip područja s izumiranjem stanovništva (tip E4)“ (Wertheimer-Baletić, 2017., str. 308).

Prirodni prirast u stalnom je opadanju od 2013. do 2017. godine (-633 : -778) jer broj umrlih veći je od broja živorođenih, primjerice, 2017. živorođenih je 930, a

umrlih 1708, što znači da je negativan prirodni prirast (-778). U cijelom tom razdoblju prirodni prirast ima negativan predznak, a koji je bio najveći 2015. godine (-842). Isto tako negativan prirodni prirast, prema podacima za 2017. godinu, bilježe i pet gradova i osamnaest općina u županiji (Priopćenje, 2018.).

Prisutne su vanjske i unutarnje migracije u Bjelovarsko-bilogorskoj županiji. Podatci o vanjskim migracijama pokazuju da je 2013. godine odselilo 367 osoba, a 2017. godine 1.016, odnosno u promatranih pet godina u stalnom je porastu broj odseljenih osoba u usporedbi s brojem doseljenih osoba. Osim toga, stanovnici županije odlaze i u inozemstvo. Prema podacima od 1992. do 1998. godine broj iseljenih osoba u inozemstvu u stalnom je porastu. Tako je 1992. godine u inozemstvu bilo 7.123 osobe, a 1998. godine 9.513, odnosno 25,2% više (Pokos, 199., str. 732). Kad je riječ u unutarnjim migracijama stanovništva, valja spomenuti podatke o doseljavanju iz drugih županija odnosno odseljavanja u druge županije, Prema podacima, primjerice, 2017. godine saldo migracije među županijama nosio je negativan predznak (-380) jer je odseljeno u druge županije 1.012, a doseljeno 632 stanovnika.

Izražene su promjene i u dobnoj strukturi stanovništva županije, a što se odnosi na dva demografska procesa: smanjenje broja mladih i povećanje starog stanovništva (proces demografskog starenja). U prvom demografskom procesu koji obuhvaća smanjivanje broja mladih, prema podacima iz 2001. godine udio mladih (0-14 godina) bio je u ukupnom broju stanovnika Bjelovarsko-bilogorske županije 17,1%, a prema popisu stanovništva 2011. smanjio se na 16,7%. S druge pak strane povećava se postotak starog stanovništva, dok je 1991. godine u tu skupinu ulazilo 14,6%, već je 2001. iznosio je 17,3%, a 2011. godine 18,4%, što pokazuje da se nastavlja proces demografskog starenja u Bjelovarsko-bilogorskoj županiji.

Ratna agresija na Hrvatsku 1991. godine, pa tako i na dio područja Bjelovarsko-bilogorske županije negativno je utjecala na sve sastavnice razvoja stanovništva u njoj. Tijekom Domovinskog rata pojedina su područja pretrpjela velike ratne štete, primjerice općine Đulovac, Sirač i Veliki Grđevac te gradovi Bjelovar, Daruvar i Grubišno Polje. Iako nema sasvim točnih i pouzdanih podataka o broju odseljenog stanovništva, procjenjuje se da je između 1991. i 1993. godine odselilo oko 7.000 osoba više nego što se doselilo (Regionalni operativni program, 2006., str. 12).⁵ U

⁵ Vidjeti: Marin Sabolović, Goran Vuković (2014), Demografska obilježja Bjelovarsko-bilogorske županije u međupopisnom razdoblju 1991.–2001. godine nastala kao posljedica ratnih zbivanja. *Radovi Zavoda za znanstvenoistraživački i umjetnički rad u Bjelovaru*, 8, br. 8, str. 291-317; Slaven Ružić (2014), Izravni demografski gubici na privremeno okupiranom području općine Daruvar i Grubišno Polje 1991. godine, na temelju arhivskog gradiva „RSK“. *Radovi Zavoda za znanstvenoistraživački i umjetnički rad u Bjelovaru*, 8, br. 8, str. 237-255.

Domovinskom je ratu palo mnogo ljudskih žrtava. Prema još uvijek nepotpunim podacima smrtno su stradala 293 hrvatska branitelja i oko 145 civila.⁶

Metodologija istraživanja

Predmet istraživanja je kretanje broja učenika u Republici Hrvatskoj i Bjelovarsko-bilogorskoj županiji te njezinim školskim područjima uzimajući u obzir neke demografske zakonitosti koje se odnose prije svega na prirodni prirast stanovništva koji ima utjecaj na kretanje broja učenika kako u Hrvatskoj tako i u Bjelovarsko-bilogorskoj županiji.

Cilj je istraživanja prikazati demografsko stanje u Republici Hrvatskoj i Bjelovarsko-bilogorskoj županiji u proteklih 50 godina, dakle od školske godine 1969./70. do 2018./19., a to je stanje stanoviti „okvir“ u kojem se kreće i broj učenika osnovnih škola na temelju kojeg se mogu utvrditi određene tendencije pa i buduća kretanja broja učenika u županiji.

Definirana su tri zadatka istraživanja:

1. Istražiti broj učenika osnovne škole u Republici Hrvatskoj i Bjelovarsko-bilogorskoj županiji radi utvrđivanja odnosa i trendova.
2. Istražiti broj učenika osnovne škole na pet školskih područja u Bjelovarsko-bilogorskoj županiji radi utvrđivanja odnosa i trendova.
3. Utvrditi broj upisanih učenika u I. razred osnovne škole i broj učenika VIII. razreda koji završavaju osnovnoškolsko obrazovanje kako bi se predvidjeli trendovi kretanja broja učenika u narednih desetak godina u Županiji.

Glavna je hipoteza da postoji kontinuirani proces smanjivanja broja učenika u Bjelovarsko-bilogorskoj županiji kao i u svih pet školskih područja od školske godine 1969./70. do 2018./19.

Uzorak istraživanja čini 26 redovnih osnovnih škola koje djeluju na pet školskih područja. Školska su područja tradicionalno povezana sa sjedištima pojedinih upravno-teritorijalnih jedinica, a to su u analiziranom razdoblju od 1967. do 1992. bila središta općine, a formiranjem županija 1992. godine upravno-teritorijalne jedinice su gradovi i općine. Međutim, školska područja imenuju se prema jedinicama prvog veličinskog reda, a to je pet gradova (Goldstein, Grgin, Močanin i sur., 1996.,

⁶ Izvor: Ministarstvo hrvatskih branitelja iz Domovinskog rata, Baza podataka, Odjel za informatizaciju, Zagreb, 2002.; Dražen Živić, Demografski okvir i gubici. *Stvaranje hrvatske države i Domovinski rat*, str. 458-459. Podatci Hrvatskog memorijalno-dokumentacijskog centra Domovinskog rata, dopis od 27. listopada 2018. godine.

str. 137). Sukladno tome na području Bjelovarsko-bilogorske županije govori se o pet školskih područja:

- bjelovarsko: I. osnovna škola u Bjelovaru, II. osnovna škola u Bjelovaru, III. osnovna škola u Bjelovaru, IV. osnovna škola u Bjelovaru, V. osnovna škola u Bjelovaru, Osnovna škola Mirka Pereša u Kapeli, Osnovna škola Ivana viteza Trnskog u Novoj Rači, Osnovna škola u Rovišću, Osnovna škola u Velikoj Pisanici i Osnovna škola u Velikom Trojstvu;
- čazmansko: Osnovna škola u Čazmi, Osnovna škola u Ivanjskoj i Osnovna škola u Štefanju;
- daruvarsko: Osnovna škola Vladimira Nazora u Daruvaru, Češka osnovna škola Jana Amosa Komenskog u Daruvaru, Osnovna škola u Dežanovcu, Osnovna škola u Đulovcu, Češka osnovna škola Josipa Ružičke u Končanici, Osnovna škola u Siraču;
- garešničko: Osnovna škola u Bereku, Osnovna škola u Garešnici, Osnovna škola Slavka Kolara u Hercegovcu, Osnovna škola u Velikoj Trnovitici, Osnovna škola u Trnovitičkom Popovcu;
- grubišnopoljsko: Osnovna škola Ivana Nepomuka Jemeršića u Grubišnom Polju, Osnovna škola Mate Lovraka u Velikom Grđevcu.

REZULTATI ISTRAŽIVANJA

Stanje i trendovi u Bjelovarsko-bilogorskoj županiji i Republici Hrvatskoj

U prvom zadatku istraživanja nastojali smo utvrditi kretanje broja učenika redovnih osnovnih škola u Bjelovarsko-bilogorskoj županiji i Republici Hrvatskoj u proteklih pola stoljeća (1969./70.–2018./19.), zatim postotak udjela učenika Županije u republičkoj populaciji učenika te indeks za oba uzorka, uspoređujući svaku školsku godinu s polaznom školskom godinom (1969./70.).

⁷ Izvori: Broj učenika u Bjelovarsko-bilogorskoj županiji, u: *Osnovno školstvo (1992./93.–1997./98.)*, *Matica osnovne škole (1998./99.–2010./11.)*, *Broj učenika i razrednih odjela (2011./12 i 2015./16.–2018./19.)*

⁸ Izvori: Broj učenika u Republici Hrvatskoj od 1969./70. do 1990./91. u: *Statistički ljetopis hrvatskih županija (1992.)*. Zagreb: Državni zavod za statistiku; od školske godine 1991./92. do 2001./02. U: *Statistički ljetopis Republike Hrvatske (2003)*, str. 442; od 2002./03. do 2012./13. U: *Statistički ljetopis Republike Hrvatske (2013)*, str. 483; od 2013./14. do 2017./18. (u zagradi) i samo za 2018./19. podatci su Ministarstva znanosti i obrazovanja (<https://mzo.hr/se-skolski-e-urudnik>; pristupljeno 10. listopada 2018.).

Tablica 1. Kretanje broja učenika u redovnim osnovnim školama u Republici Hrvatskoj i Bjelovarsko-bilogorskoj županiji (1969./70.–2018./19.)

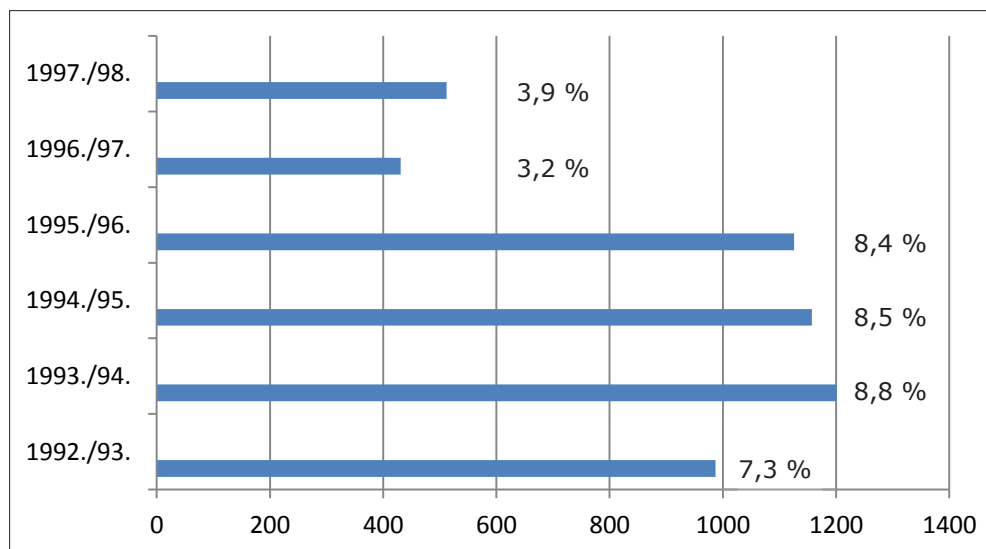
ŠKOLSKA GODINA	BROJ UČENIKA U REDOVNIM OSNOVNIM ŠKOLAMA		POSTOTAK UDJELA UČENIKA BBŽ U RH	INDEKS	
	BJELOVARSKO- BILOGORSKA ŽUPANIJA ⁷	REPUBLIKA HRVATSKA ⁸		BJELOVARSKO- BILOGORSKA ŽUPANIJA	REPUBLIKA HRVATSKA
1969./70.	18.977	574.056	3,31	100	100
1970./71.	18.243	558.769	3,26	96,1	97,3
1971./72.	17.681	550.099	3,21	94,6	95,8
1972./73.	17.781	545.604	3,25	94,6	95,0
1973./74.	17.363	541.146	3,21	91,4	94,2
1974./75.	16.839	531.992	3,17	88,7	92,6
1975./76.	16.311	525.889	3,10	86,0	91,6
1976./77.	16.094	519.101	3,10	84,8	90,4
1977./78.	15.752	509.986	3,09	83,0	88,8
1978./79.	15.582	507.084	3,07	82,1	88,3
1979./80.	15.400	507.474	3,03	81,1	88,4
1980./81.	15.241	506.503	3,00	80,3	88,2
1981./82.	15.124	507.716	2,98	79,7	88,4
1982./83.	14.965	508.638	2,94	78,9	88,6
1983./84.	14.963	511.618	2,92	78,8	89,1
1984./85.	15.004	513.642	2,92	79,1	89,4
1985./86.	14.990	520.576	2,88	79,0	90,7
1986./87.	14.877	522.413	2,85	78,4	91,0
1987./88.	14.662	520.684	2,82	77,3	90,7
1988./89.	14.438	514.437	2,81	76,1	89,6
1989./90.	14.012	503.129	2,78	73,8	87,6
1990./91.	14.039	431.586	3,25	73,9	75,2
1991./92.	12.822	408.545	3,14	67,6	71,2
1992./93.	13.360	446.621	2,99	70,4	77,8
1993./94.	13.660	438.461	3,12	71,9	76,3
1994./95.	13.617	428.057	3,18	71,8	74,6
1995./96.	13.391	419.686	3,19	70,5	73,1

1996./97.	13.097	413.830	3,16	69,0	72,0
1997./98.	13.043	418.404	3,12	68,7	72,9
1998./99.	13.056	415.250	3,14	68,8	72,3
1999./2000.	12.710	409.749	3,10	67,0	71,4
2000./01.	12.488	402.281	3,10	65,8	70,0
2001./02.	12.229	397.246	3,08	64,4	69,2
2002./03.	12.129	407.332	2,98	63,9	70,9
2003./04.	12.010	393.421	3,05	63,3	68,5
2004./05.	11.875	388.961	3,05	62,6	67,8
2005./06.	11.694	384.634	3,04	61,6	67,0
2006./07.	11.418	378.572	3,02	60,2	65,9
2007./08.	11.293	373.342	3,02	59,5	65,0
2008./09.	10.950	367.294	2,98	57,7	64,0
2009./10.	10.636	361.052	2,95	56,0	62,9
2010./11.	10.160	351.345	2,89	53,5	61,2
2011./12.	9.833	342.028	2,87	51,8	59,6
2012./13.	9.529	334.070	2,85	50,2	58,2
2013./14.	9.375	327.204 (330.764)	2,86 (2,83)	49,4	57,0 (57,6)
2014./15.	9.215	323.195 (326.329)	2,87 (2,82)	48,6	56,3 (56,8)
2015./16.	9.092	320.017 (322.333)	2,85 (2,82)	47,9	55,7 (56,1)
2016./17.	8.960	319.204 (321.440)	2,84 (2,82)	47,2	55,6 (56,0)
2017./18.	8.832	317.541 (320.410)	2,78 (2,75)	46,5	55,3 (55,8)
2018./19.	8.654	318.072	2,72	45,1	55,4

U cijelom promatranom razdoblju broj se učenika, iz godine u godinu, smanjivao, kako u Bjelovarsko-bilogorskoj županiji tako i u Republici Hrvatskoj. U osnovnim školama Županije manje je 10.323 učenika ili 54,9%, a u Republici Hrvatskoj 255.984 učenika odnosno 44,6%, što znači da je proces smanjivanja broja učenika bio izraženiji u Bjelovarsko-bilogorskoj županiji. Isto tako, kontinuirano se smanjivao postotak udjela učenika Županije u ukupnoj osnovnoškolskoj populaciji učenika u Hrvatskoj.

Agresijom na pojedina područja Bjelovarsko-bilogorske županije, a prije svega na šire daruvarsko i grubišnopoljsko područje, smanjuje se broj učenika već od školske godine 1991./92. te je u osnovnim školama 1991./92. manje 1.217 učenika u odnosu na prethodnu školsku godinu. Međutim, sljedeće školske godine povećao se broj učenika jer u škole dolaze učenici s posebnim statusom, a to su prognanici i izbjeglice. U Bjelovarsko-bilogorskoj županiji tijekom Domovinskog rata bilo je smješteno 1.550 prognanika i 5.400 izbjeglica (Strugar, 1996., str. 193) od čega je u ukupnom broju učenika od 1992./93. do 1997./98. u osnovnim školama Bjelovarsko-bilogorske županije bilo učenika koji su imali status prognanika i izbjeglica⁹ (Grafikon 2) i to: 1992./93. godine 987 ili 7,3%, 1993./94. godine 1.201 ili 8,8%, 1994./95. godine 1.157 ili 8,5%, 1995./96. godine 1.126 ili 8,4%, 1996./96. godine 431 ili 3,2% te 1997./98. godine 512 učenika ili 3,9%.¹⁰

Izraženije smanjivanje broja učenika počinje od školske godine 1999./2000., a potom i u narednih nekoliko razdoblja, počevši npr. 2004./08. i 2011./12. školske godine.

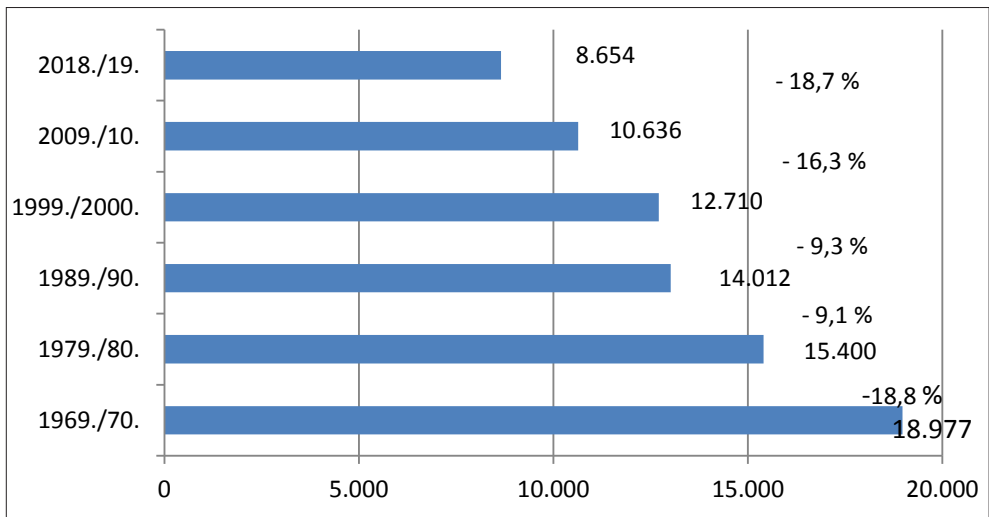

Grafikon 2. Podatci o učenicima prognanicima i izbjeglicama u osnovnim školama

⁹ Prema službenim procjenama, u Republici Hrvatskoj bilo je 5. prosinca 1991. godine „oko 46.000 prognane i izbjegle predškolske djece, 57.600 učenika osnovne škole i 24.700 učenika srednje škole“ (Bežen, 1991., str. 232).

¹⁰ Školske godine 1997./98. evidentirano je 100 učenika kojima je jedan od roditelja poginuo ili nestao u ratu, dok su tri učenika ranjena ili su stekli invaliditet.

U narednom grafičkom prikazu (Grafikon 3) možemo uočiti izraženije postotno smanjenje učenika u desetgodišnjim razdobljima u Bjelovarsko-bilogorskoj županiji, pa je između 1969./70 i 1979./80. godine u školama manje 18,8% učenika te na kraju proučavanog desetgodišnjeg razvoja od 2009./10. do 2018./19. za 18,7%. Osim toga, smanjio se broj učenika za 16,3% između 1999./2000. do 2009./10. dok je između 1979./80 i 1999./2000. nastavljeno smanjivanje broja učenika, ali umjerenije. U Republici Hrvatskoj, kao i u Bjelovarsko-bilogorskoj županiji, najizraženije smanjenje bilo je u istom razdoblju, dakle između 1969./70. i 1979./80. godine (11,6%) te između 2009./10. i 2018./19. školsko godine (11,9%).

Grafikon 3. Smanjivanje broja učenika u pojedinim desetgodišnjim razdobljima

Stanje i trendovi na pet školskih područja

U drugom zadatku istraživanja nastojali smo utvrditi broj učenika osnovnih škola na pet školskih područja u Bjelovarsko-bilogorskoj županiji radi utvrđivanja odnosa i trendova. Stoga ćemo prikazati kontinuirano kretanje broja učenika na pet školskih područjima te prema desetgodišnjim razdobljima.

Tablica 2. Kretanje broja učenika na školskim područjima Bjelovarsko-bilogorske županije od 1969./70. do 2018./19.

ŠKOLSKA GODINA I INDEKS	ŠKOLSKO PODRUČJE					UKUPNO
	BJELOVAR	ČAZMA	DARUVAR	GAREŠNICA	G. POLJE	
1969./70. Indeks	7.643 100,0	1.919 100,0	4.694 100,0	2.463 100,0	2.258 100,0	18.977 100,0
1970./71. Indeks	7.465 97,7	1.848 96,3	4.467 95,2	2.348 95,3	2.115 93,7	18.243 96,1
1971./72. Indeks	7.349 96,2	1.847 96,2	4.244 90,1	2.190 88,9	2.051 90,8	17.681 94,6
1972./73. Indeks	7.534 98,6	2.019 105,2	4.108 87,5	2.129 86,4	1.991 88,1	17.781 94,6
1973./74. Indeks	7.402 96,8	1.894 98,7	3.936 83,9	2.156 87,5	1.975 87,5	17.363 91,4
1974./75. Indeks	7.229 94,6	1.879 97,9	3.780 80,5	2.036 82,7	1.915 84,8	16.839 88,7
1975./76. Indeks	7.065 92,4	1.827 95,2	3.585 76,4	1.968 80,0	1.866 82,6	16.311 86,0
1976./77. Indeks	7.029 92,0	1.833 95,5	3.500 74,6	1.954 79,3	1.778 78,7	16.094 84,8
1977./78. Indeks	6.918 90,5	1.820 94,8	3.405 72,5	1.919 78,0	1.690 74,8	15.752 83,0
1978./79. Indeks	6.890 90,1	1.744 90,9	3.355 71,5	1.930 78,4	1.663 73,6	15.582 82,1
1979./80. Indeks	6.915 90,5	1.694 88,2	3.313 70,6	1.819 73,9	1.579 70,0	15.400 81,1
1980./81. Indeks	6.934 90,7	1.680 87,5	3.246 69,2	1.891 76,8	1.490 65,0	15.241 80,3
1981./82. Indeks	6.981 91,3	1.621 84,5	3.193 68,0	1.898 77,1	1.431 63,3	15.124 79,7
1982./83. Indeks	6.965 91,1	1.578 82,2	3.151 0,67,1	1.893 76,9	1.378 61,0	14.965 78,0
1983./84. Indeks	6.963 91,1	1.562 81,4	3.159 67,3	1.937 78,6	1.342 59,4	14.963 78,8
1984./85. Indeks	7.058 92,3	1.495 78,0	3.172 67,6	1.942 78,8	1.337 59,2	15.004 79,1
1985./86. Indeks	7.088 92,7	1.443 75,2	3.156 67,2	1.949 79,1	1.354 60,0	14.990 79,0
1986./87. Indeks	7.046 92,1	1.404 73,2	3.165 67,4	1.939 78,7	1.323 58,6	14.877 78,4

1987./88. Indeks	6.926 90,6	1.395 72,7	3.111 66,3	1.965 79,8	1.265 56,0	14.662 77,3
1988./89. Indeks	6.858 89,7	1.345 70,1	3.017 64,3	1.947 79,0	1.271 56,3	14.438 76,1
1989./90. Indeks	6.611 86,5	1.288 67,1	2.997 63,8	1.886 76,6	1.230 54,4	14.012 73,8
1990./91. Indeks	6.542 85,5	1.408 73,4	3.026 64,5	1.834 74,5	1.229 54,4	14.039 0,73,9
1991./92. Indeks	6.576 86,0	1.292 67,3	2.185 46,5	1.896 76,9	847 37,5	12.796 67,4
1992./93. Indeks	6.633 86,8	1.312 68,4	2.630 56,0	1.951 79,2	818 36,2	13.344 70,3
1993./94. Indeks	6.617 86,6	1.334 69,5	2.801 59,7	1.895 76,9	1.013 44,8	13.660 71,9
1994./95. Indeks	6.552 85,7	1.321 68,8	2.853 60,8	1.843 74,8	1.048 46,4	13.617 71,8
1995./96. Indeks	6.474 85,0	1.310 68,3	2.813 60,0	1.752 71,1	1.042 46,1	13.391 70,5
1996./97. Indeks	6.295 82,4	1.325 69,0	2.773 59,1	1.668 67,7	1.036 45,9	13.097 69,0
1997./98. Indeks	6.296 82,4	1.302 67,8	2.765 58,9	1.666 67,6	1.014 44,9	13.043 68,7
1998./99. Indeks	6.290 82,3	1.317 68,8	2.759 58,8	1.684 68,4	1.006 44,6	13.050 68,8
1999./2000. Indeks	6.125 80,1	1.297 67,6	2.664 56,8	1.648 67,0	976 43,2	12.710 67,0
2000./01. Indeks	6.074 79,5	1.268 66,0	2.578 54,9	1.580 64,1	988 43,8	12.488 65,8
2001./02. Indeks	5.994 78,4	1.224 63,8	2.487 53,0	1.561 63,4	963 42,6	12.229 64,4
2002./03. Indeks	5.921 77,5	1.263 65,8	2.428 51,7	1.571 63,8	946 41,9	12.129 63,9
2003./04. Indeks	5.867 76,8	1.272 66,3	2.334 49,7	1.574 64,0	963 42,6	12.010 63,3
2004./05. Indeks	5.829 76,3	1.256 65,5	2.329 49,6	1.521 61,8	940 41,6	11.875 62,6
2005./06. Indeks	5.742 75,1	1.255 65,4	2.264 48,2	1.518 61,6	915 40,5	11.694 61,6

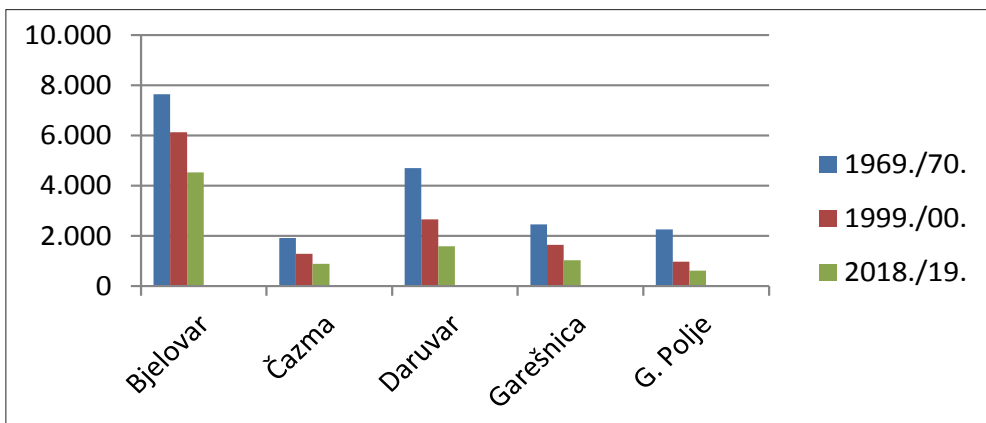
2006./07. Indeks	5.655 74,0	1.219 63,5	2.189 46,6	1.476 60,0	879 38,9	11.418 60,2
2007./08. Indeks	5.624 73,6	1.207 62,9	2.135 45,5	1.442 58,5	885 39,2	11.293 59,5
2008./09. Indeks	5.419 71,0	1.174 61,2	2.120 45,2	1.406 57,1	831 36,8	10.950 57,7
2009./10. Indeks	5.278 69,1	1.165 60,7	2.034 43,3	1.378 56,0	781 34,5	10.636 56,0
2010./11. Indeks	5.037 65,9	1.132 59,0	1.930 41,1	1.321 53,6	740 32,8	10.160 53,5
2011./12. Indeks	4.927 64,4	1.075 56,0	1.896 40,4	1.225 49,7	710 31,4	9.833 51,8
2012./13. Indeks	4.794 62,7	1.034 53,9	1.821 38,8	1.218 49,5	662 29,3	9.529 50,2
2013./14. Indeks	4.722 61,8	1.016 52,9	1.785 38,0	1.193 48,4	659 29,2	9.375 49,4
2014./15. Indeks	4.656 60,9	1.002 52,2	1.752 37,3	1.166 47,3	639 28,3	9.215 48,6
2015./16. Indeks	4.634 60,6	959 50,0	1.719 36,6	1.146 46,5	634 28,1	9.092 47,9
2016./17. Indeks	4.622 60,5	961 50,0	1.644 35,0	1.114 45,2	619 27,4	8.960 47,2
2017./18. Indeks	4.565 59,7	935 48,7	1.632 34,8	1.089 44,2	611 27,0	8.832 46,5
2018./19. Indeks	4.527 59,2	888 46,3	1.590 33,9	1.033 41,9	616 27,3	8.654 45,6

Podatci o kretanju broja učenika na školskim područjima pokazuju tendenciju stalnog smanjivanja na svakom školskom području s razlikom u postotcima smanjivanja. Najveći postotak smanjivanja broja učenika od školske godine 1969./70. do 2018./19. doživjelo je osnovno školstvo na području Grubišnog Polja na kojem se broj učenika smanjio za 72,7%, zatim na daruvarskom školskom području¹¹ za 66,1%, garešničkom području 58,1%, čazmanskome 53,7% i bjelovarskom 40,8%.

Smanjivanje broja učenika na školskim područjima rezultat je dugogodišnjeg negativnog prirodnog prirasta stanovništva. Za ilustraciju navodimo kako je utvrde-

¹¹ Na daruvarskom školskom području ratni su uvjeti osobito utjecali na rad Osnovne škole u Đulovcu zato što je cjelokupno područje Đulovca bilo okupirano do 15. prosinca 1992. godine. Nakon oslobođenja Đulovca, 30 je učenika pohađalo nastavu u Daruvaru, a za njih je bio osiguran besplatan prijevoz. Redovna je nastava počela 1992./93. i u školi je bilo 305 učenika od čega 90 % doseljenih Hrvata s Kosova.

no da su već 1968. godine tadašnje četiri općine zabilježile izraženije smanjenje prirodnog prirasta, i to: Čazma (- 4,0), Garešnica (- 3,5), Grubišno Polje (- 1,8) i Bjelovar (- 0,8) (Wertheimer-Baletić, 2017., str.171). Dodajmo tome i podatke kako je najbrži porast stanovništva od 1857. do 1981. zabilježila općina Daruvar, ali i da su općine Čazma i Garešnica imale najmanji rast, a 1981. godine samo je općina Bjelovar imala više stanovnika „negoli pri ijednom ranijem popisu“ (Wertheimer-Baletić, 1988., str. 105). Osim toga, neke općine imale su izrazito malen udio mladog stanovništva, primjerice Grubišno Polje (16,82%) i Čazma (17,55%), dok su s druge strane imale veći udio stanovništva starijeg od 65 godina, npr. općina Čazma imala je 15,4% (Wertheimer-Baletić, 1988., str. 124)

Grafikon 4. Broj učenika na školskim područjima u tri razdoblja

Redoslijed školskih područja na kojima je smanjen broj učenika je sljedeći:

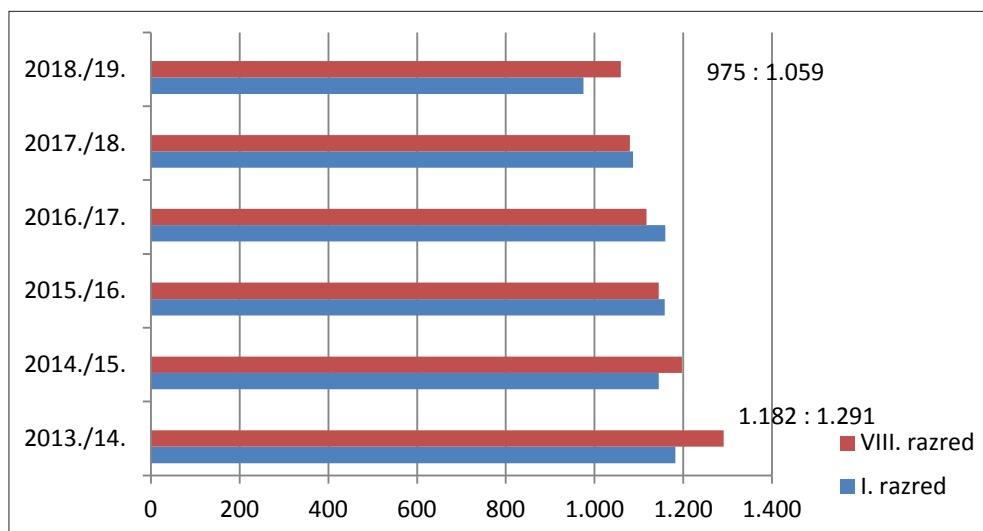
- Najveći postotak smanjenja broja učenika bilježe dvije škole na području Grubišnog Polja na kojem je bilo 1969./70. školske godine 2.258 učenika, dok ih je 2018./19. svega 616, odnosno 1.642 učenika manje (72,7%). U razdoblju od 1969./70. do 1999./2000. školske godine broj se učenika smanjio za 56,8%.
- Slijedi daruvarsko područje na kojem je od 1969./70. do 2018./19. školske godine manje 3.104 učenika ili 66,1% i to najviše (43,3%) od 1969./70. do 1999./2000.
- U pet osnovnih škola garešničkoga područja također je izrazito smanjenje broja učenika i to za 1.430 učenika u proučavanom razdoblju, a to se smanjenje osobito pokazuje od 1999./2000. do 2018./19. za 37,8%.
- Smanjenje broja učenika u tri osnovne škole čazmanskoga područja bilo je 1.031 učenik ili 53,7%, najviše u prvom razdoblju od 1969./70 do 1999./2000. i to 32,5%.
- Na bjelovarskom školskom području u 11 osnovnih škola bilo je 1969./70. školske godine 7.643 učenika, 1999./2000. godine 6.125 i 2018./19. godine

4.527 učenika ili manje 3.116 učenika (40,8%). Najveće smanjenje od 26,9% bilo je u razdoblju od 1999./2000. do 2018./19. Međutim, detaljnija analiza pokazuje kako se i na bjelovarskom školskom području može uočiti tendencija da se brže smanjuje broj učenika u školama izvan grada (pet škola) u usporedbi sa školama u gradu Bjelovaru (pet škola).

Prema rezultatima analize o smanjenju broja učenika u pojedinim razdobljima na školskim područjima može se zaključiti kako se smanjivanje broja učenika na svim područjima nije dogodilo istovremeno, što je uvjetovalo opće stanje u kretanju broja stanovništva. Prema podacima u razdoblju do 1969./70. broj se učenika osobito smanjio na tri školska područja: grubišnopoljskom, daruvarskom i čazmanskome, a od 1999./2000. do 2018./19. na garešničkom i bjelovarskom školskom području.

Projekcija budućnosti školstva – nastaviti će se smanjivanje broja učenika

Kako nam nije cilj predviđati dugoročan razvoj osnovnoga školstva u Bjelovarsko-bilogorskoj županiji jer za to ovog trenutka nemamo sve potrebne podatke i obilježja čimbenika koji na to utječu, ipak ćemo pokušati procijeniti taj razvoj za kraće razdoblje, narednih osam do deset godina. Polazni su podatci za tu projekciju broj učenika I. razreda, kao *ulaz* u sustav i broj učenika VIII. razreda, kao *izlaz* iz sustava od školske godine 2013./14. do 2018./19., a koji su prikazani u narednom grafikonu (Grafikon 5).¹²

Grafikon 5. Usporedni podatci broja učenika I. i VIII. razreda

¹² U jednoj našoj projekciji broja učenika, a na temelju podataka od 1993./94. do 2005./06. školske godine, predviđeno je smanjivanje učenika i poslije 2005./06. (Strugar, 2005., str. 131).

Na temelju podataka može se predvidjeti kako će se i dalje smanjivati broj učenika što će pogoršavati situaciju u školstvu, na što će utjecati, očekivano periodično, veći broj učenika koji *izlaze* nego što *ulaze* u sustav, a osobito će se to očitovati od školske godine 2018./19. jer je u sustav ušlo 7,9% učenika manje nego što će na kraju školske godine izaći (975 : 1.059 učenika).

Zaključak

Demografi su u Hrvatskoj već prije pola stoljeća upozoravali kako od 60-ih godina 20. stoljeća u zemlji opada prirodni prirast stanovništva i da su pojedine županije, među kojima je i Bjelovarsko-bilogorska županija, u skupini s prirodnim smanjenjem (Wertheimer-Baleić, 2017., Akrap, Gelo, Grizelj, 1995.). Izostanak ozbiljnih populacijskih politika danas pokazuje svoje negativno lice i izaziva zabrinutost. Smanjivanje broja učenika u osnovnom školstvu odraz je ukupne negativne bilance u broju stanovnika u zemlji kao i njezinim županijama.

Negativna bilanca broja učenika u osnovnim školama u proteklih pedeset godina, a i procjena budućeg razvoja kojeg će obilježavati daljnje smanjivanje broja učenika, utjecat će na budućnost i razvoj osnovnoga školstva. Obrazovna politika na državnoj razini morat će zakonima i standardima upravljati sustavom odgoja i obrazovanja, što će potom prisiljavati osnivače osnovnih škola na lokalnoj razini na aktivniji položaj, a pri čemu mislimo da će biti potrebno izraditi mrežu osnovnih škola, utvrditi standarde broja učenika u razrednim odjelima i zapošljavanja učitelja/nastavnika te radnika drugih zanimanja. Aktivniju ulogu u planiranju razvoja morat će pokazati i osnovne škole, kao ustanove odgoja i obrazovanja. Njihov bi zadatak bio planirati vlastiti razvoj, projicirajući školske obveznike svoga školskog područja u budućnosti škole, što s druge strane može biti temelj za izradu projekcije razvoja na županijskom području. Međutim, moramo biti svjesni kako će se pri tom složenom poslu javiti i zaoštriti, kao i puno puta u prošlosti, pitanje opstanka škola s malim brojem učenika, posebice u tzv. područnim školama koje su ne samo nositelji odgoja i obrazovanja nego i društvenog i kulturnog života naselja u kojima djeluju. Smatra se kako bez škole naseljima prijete stagnacija i daljnje izumiranje.

Budući da je problem kontinuiranog smanjenja broja djece/učenika neodvojiv od općih demografskih kretanja i promjena, njegovo se rješavanje nalazi u pronatalitetnoj populacijskoj politici i to prije svega u politici prema reprodukciji stanovništva, a to znači natalitetu.

Sasvim je izvjesno da je osmišljavanje i provođenje pronatalitetne populacijske politike prvorazredno pitanje razvoja zemlje. Rezultati proučavanja domaćih demografa mogu biti pouzdan oslonac toj politici. Utvrđeno je da na natalitet utječu, između ostalih, i ovi čimbenici s pozitivnim ili negativnim predznakom: razina eko-

nomskog razvoja, privredna struktura, obrazovan razina (osobito žena), ekonomska aktivnost žena, dobna struktura stanovništva, veći udio stanovništva u braku, sklapanje braka, smrtnost stanovništva (osobito novorodenih), opća političko-ekonomska sigurnost, bračni odnosi, orijentacija na potomstvo, zdravstveno stanje, psihološko stanje, strah od začeca i trudnoće itd. (Gelo, 1987., str. 143).

Prema istraživanjima (Wertheimer-Baletić, 2017) različita su iskustva u određivanju populacijskih politike u bivšim socijalističkim zemljama srednje i istočne Europe i razvijenih europskih zemalja. Međutim, treba reći da su i jedna i druga skupina zemalja svojim politikama odgovarale na „konkretnu nastalu nepovoljnu situaciju“ (str. 451). Možemo se upitati zašto se ta nepovoljna situacija nije spoznala u Hrvatskoj znatno ranije, kad su demografi na nju upozoravali? Kako se ne može popravljati prošlost, ostaje nam zalagati se da politike barem sad uvide nepovoljnu situaciju i primjenjuju različite i poticajne mjera koje će biti određene zakonskim odredbama i normama, materijalizirane ekonomskim poticajima radi povećanja nataliteta, ali i mjerama koje omogućuju olakšice zaposlenim roditeljima, prije svega ženama s rođenom djecom.

Literatura

1. Akrap, A.; Gelo, J.; Grizelj, M. (1999), Broj prisutnog stanovništva Republike Hrvatske i županija po dobi i spolu od popisa stanovništva 1991. do 1998. godine. *Društvena istraživanja*, 8, br. 5-6 (43.–44), str. 679-723.
2. Bežen, A. (1991.), Školstvo u hrvatskom Domovinskom ratu. *Napredak*, 132, br. 3, str. 227-237.
3. *Broj učenika i razrednih odjela u osnovnim školama Bjelovarsko-bilogorske županije od školske godine 2011./12. do 2014./15.* Bjelovar: Bjelovarsko-bilogorska županija; Upravni odjel za obrazovanje, kulturu i sport.
4. *Broj učenika i razrednih odjela u osnovnim školama Bjelovarsko-bilogorske županije od školske godine 2015./16. do 2018./19.* Bjelovar: Bjelovarsko-bilogorska županija; Ured državne uprave Služba za društvene djelatnosti.
5. *Deklaracija: Hrvatska na pragu trećeg tisućljeća* (2000). Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti.
6. Feletar, D.; Feletar, P. (2008), Depopulacija i promjene u prostornom rasporedu stanovništva na području Bjelovarsko-bilogorske županije od 1857. do 2001. godine. *Radovi Zavoda za znanstvenoistraživački i umjetnički rad u Bjelovaru*, 2, br. 2, str. 61-115.
7. Goldstein, I.; Grgin, B.; Močanin, N.; Potrebica, F.; Pavličević, D. i sur. (1996), *Hrvatske županije kroz stoljeća*. Zagreb: Školska knjiga.
8. *Matica osnovne škole: podaci na kraju školske godine*, od 1998/99. do 2010./11. Bjelovar: Ured za prosvjetu, kulturu, informiranje, šport i tehničku kulturu Bjelovarsko-bilogorske županije.
9. *Migracija stanovništva Republike Hrvatske u 2017. Priopćenje*, LV, 20. srpnja 2018., br. 7.1.2. Zagreb: Državni zavod za statistiku.

10. Mikić, M.; Orsag, S.; Pološki Vokić, N.; Švaljek, S. i sur. (2011), *Ekonomski leksikon*. Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža; Masmedia.
11. *Osnovno školstvo: Podaci na kraju školske godine (od školske godine 1992./93. do 1997./98.)* Bjelovar – Zagreb: Zavod za školstvo Republike Hrvatske, Radna jedinica Bjelovar.
12. Peračković, K. (2011), Hrvatska u postindustrijsko doba – promjene u strukturi radno aktivnoga stanovništva po sektorima djelatnosti i spolu. *Društvena istraživanja*, god. 20, br. 1 (111), str. 89-110.
13. Pokos, N. (1999), Procjena broja iseljenih stanovnika Republike Hrvatske od popisa stanovništva 1991. do 30. lipnja 1998. godine. *Društvena istraživanja*, 8, br. 5-6 (43.-44), str. 725-734.
14. *Prirodno kretanje stanovništva u Republici Hrvatskoj od 2008. do 2017. Priopćenje*, LV, br. 7.1.1., 20. srpnja 2018. Zagreb: Državni zavod za statistiku.
15. *Regionalni operativni program Bjelovarsko-bilogorske županije* (2006). Bjelovar: Bjelovarsko-bilogorska županija.
16. *Statistička izvješća: Stanovništvo prema starosti i spolu, popisi 1953.–2011.* (2013). Zagreb: Državni zavod za statistiku.
17. *Statistički godišnjak SR Hrvatske* (1980). Zagreb: Republički zavod za statistiku (od 1980. do 1990.).
18. *Statistički godišnjak Zajednice općina Bjelovar* (1980). Bjelovar: Zajednica općina Bjelovar; Zavod za društveno planiranje i statistiku.
19. *Statistički ljetopis hrvatskih županija* (1992). Zagreb: Državni zavod za statistiku.
20. *Statistički ljetopis hrvatskih županija* (1993). Zagreb: Državni zavod za statistiku.
21. Strugar, V. (1996), *Bjelovarsko-bilogorska županija*. Bjelovar: Bjelovarsko-bilogorska županija; Čvor.
22. Strugar, V. (2005), Osnovno školstvo Bjelovarsko-bilogorske županije u svjetlu demografskih kretanja 1993.–2005. *Anali za povijest odgoja*, vol. 4, str. 121-134.
23. Wertheimer-Baletić, A. (1988), Razvoj stanovništva na području Zajednice općina Bjelovar. *RAD*, knjiga 439. Zagreb: JAZU, str. 99-135.
24. Wertheimer-Baletić, A. (2017), *Demografska teorija, razvoj stanovništva Hrvatske i populacijska politika (Izbor radova)*. Samobor: Izdavačka kuća Meridijani.
25. Feletar, D.; Feletar, P. (2018), *Procesi dramatične depopulacije gornje hrvatske Podravine*. Samobor: Izdavačka kuća Meridijani.
26. Živić, D. (2015), Demografski gubitci hrvatske vojske tijekom Domovinskog rata. *Diacovensia XIII* (2015)1. Zagreb: Institut društvenih znanosti „Ivo Pilar“, str. 117-141.

Changes in the Number of Primary School Students in School Areas of the Bjelovar-Bilogora County in the Period between Schoolyears 1969-70 and 2018-19: Insecure Demographic Future of Education

Summary

This paper addresses the changes in the number of primary school students in school areas of the Bjelovar-Bilogora County. It thereby tackles demography in general and school demography in particular.

The author has studied the subject in the context of demographic changes in the Republic of Croatia, and proved that since the early 1960s, there has been a continuous decrease in natural population growth as a consequence of a decreasing birth rate, negative migration rate, and changes in the population structure reflected in a decrease in the young population against an increase in the old population. The war aggression on Croatia (1991–1995) has led to a decrease in the total population number.

The author concluded that negative general trends were occurring in all parts of the country (in the counties), causing a decrease in the number of primary school students. On a sample of 26 regular primary schools in the Bjelovar-Bilogora County, the author has studied changes in the number of students between schoolyears 1969-70 and 2018-19, with a particular emphasis on changes in the five school areas.

Research results have shown that the number of inhabitants had been reduced by 47,835 (28.6%) between the censuses of 1961 and 2011, which led to a decrease in the number of primary school students by 10,323 (54.9%) in the schoolyear 2018-19 in comparison with the schoolyear 1969-70. General changes related to the population on the whole, as well as the total number of school students, have caused changes – or rather a decrease – in the number of students in all school areas. In the Grubišno Polje school area, the most significant decrease in the number of students in the studied period was recorded – 72.7%. The figures in other school areas are as follows: Daruvar 66.1%; Garešnica 58.1%; Čazma 53.7%; Bjelovar 40.8%.

Based on the *entrance* (number of first-grade students) and the *exit* (number of eighth-grade students) figures, it has been estimated that the process of the decrease in the number of students will in the forthcoming decade continue – both at the county level and at the level of the five studied school areas.

Keywords: Bjelovar-Bilogora County; demography; migrations; birth rate; primary school; natural growth; school demography; school area.

Prof. dr. sc. Vladimir Strugar

Zavod za znanstvenoistraživački i umjetnički rad u Bjelovaru

Antuna Branka Šimića 1b, HR – 43000 Bjelovar

zavodbj@hazu.hr